

גרודנו

(Grodno). עיר במערב בילורוסיה, ידוע למן המאה ה-12. בין שתי מלחמות-העולם היתה כלולה בפולין העצמאית, ובספטמבר 1939 נכבשה בידי הצבא האדום וסופחה לברית-המועצות. ג' היתה מהעתיקות בקהילות היהודים בליטה ומהגדולות בהן, פעלו בה מוסדות חברה ותרבות יהודיים רבים, והיא היתה מרכז חשוב של חובבי-ציון ואחר-כך של התנועה הציונית ברוסיה ושל 'החלוץ'. ערב מלחמת-העולם השנייה ישבו בה 25,000 יהודים.

כבר ביום הראשון לפלישתם לברית-המועצות, ב-22 ביוני 1941, הגיעו הגרמנים לג'. עם כניסתם הטילו עבודת כפייה על יהודים בני 16-60. ביולי 1941 הוצאו להורג 80 יהודים מאנשי האינטליגנציה. כעבור זמן מה הוצאה ג' מתחומי בילורוסיה וסופחה לבצירק (מחוז) ביאליסטוק, ובמרס 1942 סופחה לפרוסיה המזרחית.

ב-1 בנובמבר 1941 הוצא צו לכונן שני גטאות, אחד לבעלי מקצוע ואחד ליהודים 'לא פרודוקטיביים'. בגטו התנהלה פעילות בתחומי החינוך, ההשכלה, הציבור ותנועות הנוער, השתתפו בה אישי ציבור, מחנכים וחברי תנועות הנוער הציוניות.

כתחנת מעבר בין וילנה לביאליסטוק היתה ג' גם מוקד למחתרת. היא היתה בין הערים הראשונות שהגיעו אליהן שמועות על הרציחות הגדולות בפונאר. בראשית 1942 קמה בגטו מחתרת וכללה תנועות נוער ציוניות, ציוניות-חלוציות ולא-ציוניות: 'השומר הצעיר', 'דרור', בית"ר, ה'בונד' והקומוניסטים. התנועות הציוניות-חלוציות ביקשו ללחום בתוך הגטו, ואילו הקומוניסטים ראו את העיקר בהליכה ליער. מרדכי טננבוים (תמרוף) ביקר בג' פעמיים וניסה להקים בה ארגון מחתרת שיכלול את הקומוניסטים ואת הרוויזיוניסטים כאחד. הושג שיתוף-פעולה, ואנשי המחתרת העבירו חלק מפעיליה לגטו ביאליסטוק.

ב-22 בנובמבר 1942 הוצאו 2,400 יהודים מגטו ג' לאושוויץ. זרח זילברברג, מפעילי 'השומר הצעיר' בארגון ההתנגדות בביאליסטוק, הגיע לגרודנו בזמן האקציה, הדריך את מפקדי המחתרת וניסה להקים חזית משותפת בין תנועות הנוער הציוניות והלא-ציוניות.

בסוף נובמבר 1942 הוצאו 2,000 יהודים מגטו א' לקלבאסין (Kielbasin), שהיה מחנה מעבר למחנות השמדה. בראשית דצמבר 1942 נשלח משלוח שני של יהודים לקלבאסין. תוכניתה של המחתרת להתנקש בסטרבלוב, המפקד הגרמני של הגטו הלא יצרני, לא מומש. חמישה מחברי 'דרור' ו'השומר-הצעיר' נשלחו ליער, ארבעה מהם נפלו, והחמישי שחזר לגטו טען שבלי נשק אין יהודים יכולים להתקיים ביער. הלכה והתחזקה במחתרת הדעה על לחימה בגטו, ואולם, נמשכו בריחות של קבוצות יהודים ליערות. כמה חברות מחתרת, ביניהן ברונקה ויניצקה (קליבסקי), חסיה בלייצקה (בורנשטיין), צילה שאכנס וליזה צ'אפניק, שהקימו מעבדה לתעודות מזויפות, הועברו, לפי הוראת המחתרת, כקשריות לביאליסטוק. אנשי המחתרת מוטל קופרמן ונחום קרביץ ארבו בלילה לסטרבלוב, ואולם, הם נורו לפני

שירו מאקדחם. גם ניסיונו של שייקה מאטוס להתנקש בקורטוזה, מפקד הגטו של בעלי-המקצוע, לא הצליח.

ב-22 בינואר 1943 נסתיימה אקציה ובה שולחו לאושוויץ 10,500 יהודים. רבים מהמשולחים קפצו מהרכבות, וחלקם הגיע לגטו ביאליסטוק. בימים 5-12 בפברואר 1943 הוצאו מהגטו 2,500 יהודים. המשלוח האחרון של יהודים מג', ובו כ-500 נפש, הובא לביאליסטוק. גם בחורף 1943 נמשכו הבריחות ליער, בעיקר של יחידים, ליערות הסביבה, נאצ'ה (Nacha) ואוגוסטוב (Augustow). הם לא נתקבלו ליחידות הפרטיזנים הלא-יהודיות, וכמה מהם חזרו לג' בגלל הרעב והקור ביער. צעירי ג' שהגיעו לביאליסטוק יצאו באוגוסט 1943 מהגטו והוא ליער. קבוצתם נקראה 'פרוות הלבנות', ופעלה באיזור יאשינובקה (Jasinovka) וקנישין (Knyszyn). הם נקמו בעיקר במשתפי-הפעולה שבקרבת האיכרים. לבסוף התאחדה הקבוצה עם יחידת פרטיזנים סובייטית ולחמה עד לשחרור.

ב-14 ביולי 1944 שוחררה ג' בידי הצבא האדום. בעיר שרדו כ-200 יהודים, ובכללם פרטיזנים, ניצולים וחוזרים ממקומות אחרים בבריית-המועצות.